

En stensättning på Åkerby skog

Projektområde D, tilläggsyta

En stensättning på Åkerby skog

Projektområde D, tilläggsyta

Arkeologisk utredning steg 1 och 2

**Funbo-Åkerby 1:4
Uppsala kommun
Uppland**

Amanda Jönsson

Upplandsmuseets rapporter 2025:01

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet

BEARBETNING AV PLANER: Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet

OMSLAGSBILD: Sökschaktning på Åkerby skog. Foto Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet

GRANSKNING: Anna Ölund, Stiftelsen Upplandsmuseet

UPPHOVS RÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet

© UPPLANDSMUSEET, 2025

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Syfte, metod och genomförande.....	8
Utredningsresultat	10
Historiska kartor	10
Fältinventering.....	10
Sökschaktning.....	11
Tolkning	13
Administrativa uppgifter	14
Referenser	15
Litteratur	15
Lantmäteriakter.....	15
Bilagor	16
Bilaga 1. Lämningstabell, Kulturmiljöregistret.....	16
Bilaga 2. Lista över schakt	16

Sammanfattning

Stiftelsen Upplandsmuseet har i december 2024 utfört en arkeologisk utredning i Åkerby i Uppsala kommun, med anledning av att en solcellspark planeras i området. Uppdraget omfattade ett tillägg till en yta som redan utretts hösten 2023. Syftet med utredningen var att ta reda på om det fanns tidigare ej kända fornlämningar i området. Arbetet innefattade kartstudier, fältinventering och sökschaktning med grävmaskin.

En tidigare ej känd stensättning påträffades vid inventering av området, men inga ytterligare lämningar framkom i samband med sökschaktningen. Stensättningen har registrerats som en fornlämning i Kulturmiljöregistret. Den sällar sig till flera andra kända lämningar i närområdet med trolig datering till bronsålder eller äldre järnålder, så som skärvstenshögar och boplatsspår.

Figur 1. Den stensättning som påträffades vid utredningen syns tydligt på flygbilder. Det är stenarna i gravens kantkedja som bildar en cirkel. Stensättningen (L2024:9326) ligger precis intill utredningsområdets sydvästra kant (markerad med streckad linje). Ortofoto från Lantmäteriet.

Inledning

Stiftelsen Upplandsmuseets Avdelningen för arkeologi genomförde i december 2024 en arkeologisk utredning, steg 1 och 2, i Åkerby, Uppsala kommun, inför en planerad solcellspark i området (figur 2). Arbetet gjordes för Eris Solar Project 1 AB efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län,

dnr 431-7658-2024. Syftet med utredningen var att ta reda på om tidigare ej kända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Projektledare var Amanda Jönsson som även författat rapporten.

Figur 2. Översiktskarta som visar utredningsområdet mellan Uppsala och Funbo. Skala 1:60 000.

Bakgrund

Den arkeologiska utredningen omfattade ett 27 000 m² stort område som ligger vid byn Åkerby i Funbo socken, cirka fyra kilometer öster om Uppsalas utkanter. Utredningsområdet var en tilläggsyta till ett område (projektområde D) som utreddes av Upplandsmuseet hösten 2023 (Göthberg 2024) och som ligger omedelbart väster om det nu aktuella utredningsområdet (figur 3). Vid utredningstillfället utgjordes området av hyggesmark. Före den arkeologiska utredningen fanns det inga kända lämningar som registrerats i Kulturmiljöregistret inom utredningsområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger på den södra sidan av Lillåns dalgång, precis där de åkermarker som följer vattendraget övergår i mer höglänta skogsmarker. Merparten av området består av bergs- och moränmark, som idag utgör ett hygge. Området ligger på nivåer omkring 25–35 meter över havet och var strandnära under neolitisk tid. Det finns dock inte några kända lösfynd från stenåldern i närområdet. Skogsområdet har historiskt sett tillhört Åkerbys utmarker. Byn omnämns i skriftliga källor första gången 1353, och bestod i mitten av 1500-talet av sju gårdar, vilket gjorde den till en av de största byarna i Funbo socken. Byns närhet är tät på fornlämningar från brons- och järnålder, som gravfält, skärvtenshögar och boplatser (figur 2). Något längre söderut, vid Locksta, finns också en fornborg (L1943:4771).

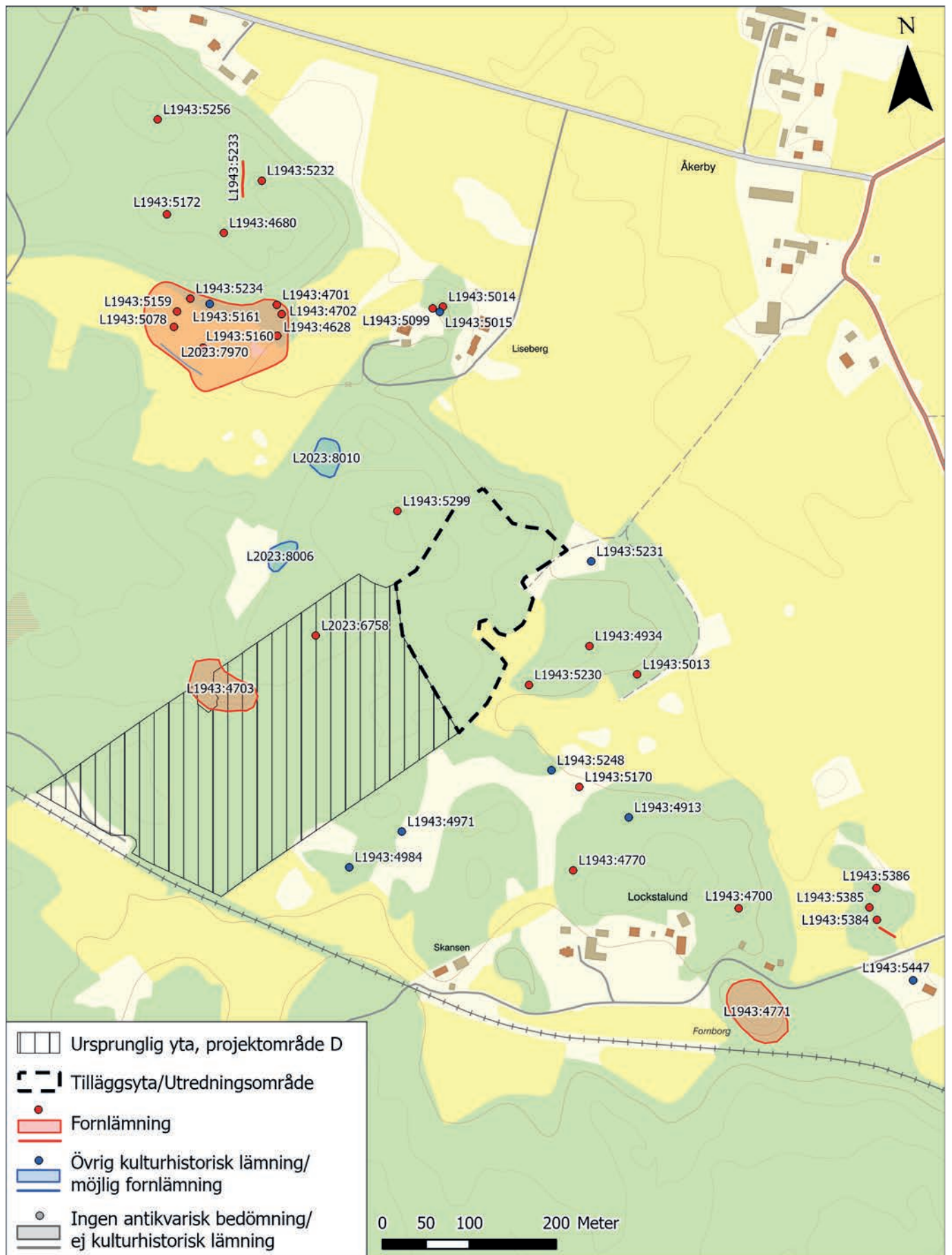
Upplandsmuseet har tidigare utfört flera utredningar i närområdet (Göthberg 2024, Frölund 2024). På ytan projektområde D, som den aktuella utredningen är en utökning av, finns en torplämning (L1943:4703) och en stensättning (L2023:6758) registrerade. Stensättningen påträffades i samband med utredning 2023 och ligger på ett krön i moränmarken. Ytterligare stensättningar i liknande lägen finns också såväl norr om som öster om utredningsområdet (L1943:5299 res-

pektive L1943:4934). Längs dess östra kant följer utredningsområdet en äldre åkeryta. I anslutning till åkermarken något längre åt sydöst finns två registrerade skärvtenshögar (L1943:5230 och L1943:5013), vilket tyder på att boplatslämningar från bronsåldern sannolikt finns i detta område. Vid en liknande miljö med skärvtenshögar cirka 300 meter åt nordväst påträffades en boplatssyta (L2023:7970) genom sökschaktning i samband med en av Upplandsmuseets utredningar (Frölund 2024).

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om idag ej kända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Den skulle även identifiera, motivera och antikvariskt bedöma nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar. Resultatet från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag för företagarens fortsatta planering.

Utredningen steg 1 bestod av arkiv- och kartstudier samt fältinventering. I arkiv- och kartstudien ingick en genomgång av uppgifter, fynd och tidigare undersökningar i området, samt en översiktlig genomgång av äldre lantmäterikartor för att ge en bild av tidigare markanvändning. Fältinventeringen skede till fots och bestod av en okulär besiktning av hela utredningsområdet för att identifiera lämningar som var synliga ovan mark. Utredningen steg 2 bestod av sökschaktning med grävmaskin. Schakten grävdes ned till orörd mark och fylldes igen efter slutförd utredning. Schakt och lämningar mättes in med GPRS med nätverks-RTK. Nyupptäckta lämningar har registrerats i Kulturmiljöregistret (KMR)/Fornsök.

Figur 3. Utredningsområdet utgör en tilläggsyta till projektområde D som utreddes 2023. På kartan syns också närbelägna lämningar som var kända i Kulturmiljöregistret före den arkeologiska utredningen. Skala 1:6 000.

Utredningsresultat

Figur 4. Historiska kartor över Åkerby från 1723, till vänster, och 1865, till höger. Båda i skala 1:4000.

Historiska kartor

Den arkeologiska utredningen inleddes med en mindre kartstudie över utredningsområdet. För en mer ingående arkiv- och kartstudie hänvisas till den utredning som gjordes 2023 av ytan omedelbart åt sydväst (Göthberg 2024:10ff). Denna tidigare studie beskriver Åkerbys historiska markanvändning och är till stor del giltig även för det nu aktuella området. I stort sett hela utredningsområdet har historiskt sett bestått av skogsmark, precis som idag, och det finns inga indikationer på fornlämningar inom området i det historiska kartmaterialet. Områdets sydöstra kant angränsar dock till en åkeryta som har nyttjats under lång tid, vilket kan ses redan i den äldsta historiska kartan över området från 1640. På 1700-talet fanns flera små åkerlappar på ytan (figur 4). I mitten av 1800-talet hade åkerytan utökats något, in i utredningsområdets mitt. Under denna period togs ofta åkrar upp på mindre dugliga marker, för att senare överges när jordbruket moderniserades. Så verkar även ha varit fallet för denna lilla åkeryta.

Fältinventering

Fältinventeringen innebar att hela utredningsområdet gick över till fots. Området bestod av hyggesmark och var delvis slybeväxt, men då utredningen genomfördes sent på hösten var förutsättningarna för inventeringen goda, med lite växtlighet.

En fornlämning påträffades vid inventeringen. Lämningen (L2024:9326) bedöms vara en stensättning och var belägen på en mindre avsats nedanför ett bergskrön i utredningsområdets sydvästra del (figur 5). Stensättningen var rund, åtta meter i diameter och 0,4 meter hög. Den hade en tydlig kantkedja av upp till en meter stora stenar, medan stenfyllningen mestadels bestod av mindre, övermossade stenar. Stensättningen låg i en svag sluttning mot sydöst och de största stenarna i både kantkedjan och stenpackningen fanns i den nedre, sydöstra delen av lämningen. Några av stenarna i kantkedjan i den nedre delen föreföll ha hasat utför sluttningen något. Ytterligare några stenar i stensättningen hade rubbats ur sitt ursprungliga läge i samband med avverkning.

Figur 5. Den nypåträffade stensättningen L2024:9326, fotograferad mot väst. Foto Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

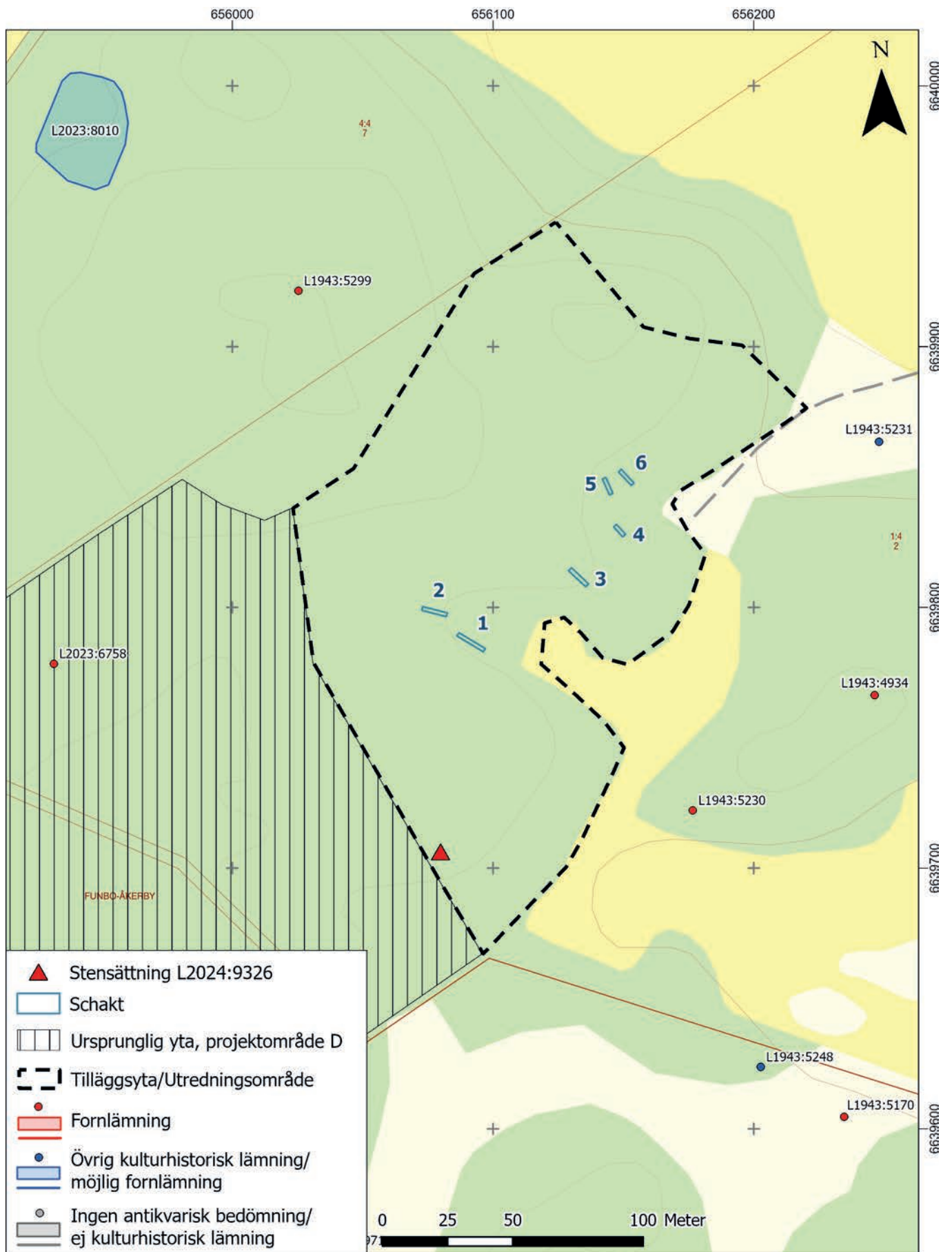
Sökschaktning

I samband med fältinventeringen pekades lämpliga ytor för steg 2-utredning ut. Terrängen i området var generellt så pass stenig och storblockig att potentialen för att det skulle finnas ej synliga lämningar bedömdes som liten. Några mindre, gräsbevuxna ytor i anslutning till den äldre åkermarken längs utredningsområdets östra kant var dock relativt stenfria och valdes ut för sökschaktning. Detta inkluderade den yta som nyttjades som åker på 1800-talet, enligt historiska kartor.

Totalt sex schakt togs upp med grävmaskin, med en sammanlagd yta på drygt 70 m² (figur 6).

Undergrunden i schakten var övervägande silt och lerig silt, med inslag av stenar, och framkom omedelbart under torven i samtliga schakt. Även de två schakten som togs upp på den tidigare åkerytan (schakt 1 och 2, figur 6) saknade matjordslager, mer än den lerblandade undre delen av torven.

Det påträffades inga arkeologiska objekt eller fynd i samband med sökschaktningen, och det saknades helt kulturpåverkan i schakten (såsom kol eller bränd lera).

Figur 6. Plan över utredningsområdet med lämningar och schakt markerade. Skala 1:2000.

Tolkning

Den påträffade stensättningen kan sättas i samband med ett antal dylika lämningar som finns i liknande lägen i närområdet, till exempel den stensättning som påträffades 160 meter åt nordväst i samband med utredningen 2023 (Göthberg 2024). Merparten av de stensättningar som är kända i detta område är av en liknande typ: stenfyllda med ett relativt stort stenmaterial, de flesta med kantkedja. Liknande gravar dateras oftast till bronsålder eller äldre järnålder. Tillsammans med de skärvtenshögar och boplatser som också finns i området ger lämningarna en bild av en bosättning som koncentrerades till övergången mellan flack dalgång och bergig moränmark. I början av bronsåldern gick strandlinjen här och

Lillåns dalgång torrlades sedan långsamt under periodens gång, enligt SGU:s strandförskjutningsmodell.

Stensättningen har både till sitt läge och sin konstruktion byggts så att den syns bäst från sydöst, där det finns en äldre åkeryta som omges av fler stensättningar och skärvtenshögar. Det är troligt att ytan har nyttjats för bosättning och odling i förhistorisk tid. Inga lämningar påträffades dock vid sökschaktning i de delar av utredningsområdet som låg närmast åkerytan.

Stensättningen har registrerats som en fornlämning i Kulturmiljöregistret, med lämningsnummer L2024:9326 (bilaga 1).

Figur 7. Sökschaktning på en äldre åkeryta från mitten av 1800-talet. I förgrunden schakt 2. Fotograferat mot sydöst. Foto Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202401806

Plats: Funbo-Åkerby 1:4, Funbo socken, Uppsala kommun, Uppsala län

Fornlämningsnummer: L2024:9326

Fornlämningstyp: Stensättning

Typ av undersökning: Arkeologiska utredning, steg 1 och 2

Orsak till undersökning: Planerad solcellspark

Uppdragsgivare: Eris Solar Project 1 AB

Fältarbetsperiod: 2024-12-02 – 2024-12-03

Upplandsmuseets projektledare: Amanda Jönsson

Upplandsmuseets personal: Hans Göthberg

Upplandsmuseets diarienummer: 498-2024

Upplandsmuseets projektnummer: 8987

Länsstyrelsens diarienummer: 431-7658-2024

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2024-11-26

Koordinat- och höjdsystem: SWEREF 99 TM, RH2000

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Litteratur

Frölund, Per. 2024. *En bronsåldersboplats i Åkerby. Projektområde C.* Upplandsmuseets rapporter 2024:04.

Göthberg, Hans. 2024. *Husgrunder och stensättning på Åkerby skog. Projektområde D.* Upplandsmuseets rapporter 2024:05.

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv

Uppsala län

Funbo socken

Åkerby

Geometrisk avmätning 1640 B21-39:A5:130-132

Ägodelning 1709 B21-39:1

Delning av skog 1723 B21-39:2

Storskifte 1766(1779) B21-39:3

Laga skifte 1865 B21-39:5

Bilagor

Bilaga 1. Lämningsstabell, Kulturmiljöregistret

Lämningsnr	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Beskrivning	Kommentar
L2024:9326	Stensättning	Fornlämning	Stensättning, rund, 8 m i diam och 0,4 m h. Stenfylld av 0,4-0,8 m st stenar, med kantkedja av 0,7-1 m st stenar. Delvis övermossad.	Nyregistrering

Bilaga 2. Lista över schakt

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m ²)	Beskrivning
1	12	1,4	0,2	17,4	0,1 m torv, därunder beige siltig lera med inslag av mindre stenar.
2	10	1,4	0,2	14,3	0,1 m torv, därunder beige siltig lera med inslag av mindre stenar.
3	9	1,4	0,15	14,4	0,1 m torv, därunder beige silt med inslag av stenar. I NV delen berghäll.
4	5,5	1,4	0,15	7,7	0,1 m torv, därunder beige silt med inslag av stenar.
5	7	1,4	0,15	9,8	0,1 m torv, därunder beige silt med inslag av stenar.
6	7	1,4	0,15	10,1	0,1 m torv, därunder beige silt med inslag av stenar.